

Summary

Zinchenko O. Theoretical and legal nature of specific juridical constructions' types.

The article analyses theoretical and legal nature of transferable and legitimate types of the juridical constructions.

The author concludes, that due to the juridical constructions, legal outlook is becoming broader dramatically, since they are the most precise social and legal indicator of proper vital phenomena.

Key words: juridical construction, law, transferable and legitimate types of the juridical constructions, legal phenomena.

Отримано 4.04.2014

УДК: 340.12

М. Г. КРАВЧЕНКО, А. В. АВРАМЕНКО

Михайло Георгійович Кравченко, кандидат юридичних наук, співробітник НДС «Центр дослідження проблем прав людини» юридичного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка;

Альона Валеріївна Авраменко, студентка V курсу ПВНЗ «Фінансово правовий коледж»

ЗАГАЛЬНІ ЗАКОНОМІРНОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАКОНУ – НОВИЙ ПОГЛЯД НА ДАВНО ВІДОМІ РЕЧІ

Проблематика реалізації законів, в Україні зокрема, не потребує додаткової аргументації. Безперечно процес реалізації законів був і є у центрі уваги, як вітчизняних так і зарубіжних вчених та юристів – практиків. Така увага до даного процесу обумовлюється тим, що юридичні закони займають особливе місце в системі нормативно-правових актів. Саме юридичні закони в країнах, які належать до романо-германської правової сім'ї очолюють систему нормативно-правових актів. Це безперечно передбачає підзаконність всіх нормативно-правових актів, які стоять нижче у ієрархії цієї системи. Тобто підзаконні нормативно-правові акти мають: конкретизувати, деталізувати, уточнювати, розвивати положення юридичних законів. Разом із тим, ставиться ще одна загальновідома вимога, всі без винятку, підзаконні нормативно-правові акти не мають суперечити юридичним законам. Це положення є однією із загальних закономірностей реалізації законів. Безперечно їй немає альтернативи, адже порушення її веде до численних колізій та дефектів чинного законодавства, а також до правового нігілізму пов'язаного із тим, що чинне законодавство не діє. Крім того, закони та підзаконні нормативно-правові акти пов'язані генетично. Це насамперед виявляється у тому, що дефекти законів, наявність у них недіючих норм одразу ж знаходить свого віддзеркалення у проблемах реалізації підзаконних нормативно-правових актів. Цей взаємозв'язок є також загальною закономірністю реалізації законів. Безперечно можна назвати і інші загальні закономірності реалізації законів. Таким чином, загальні закономірності реалізації законів явно або приховано присутні на будь-якому етапі процесу реалізації законів.

Варто відзначити те, що незважаючи на величезне значення загальних закономірностей реалізації законів для розуміння процесу реалізації законів та вдосконалення практики їхньої реалізації в Україні, ця категорія не досліджувалась у вітчизняній науці. Мало досліджувалися також загальні закономірності виникнення, функціонування та розвитку державно-правових явищ та процесів, як більш загальна категорія. Хоча загально визнаним є те, що саме закономірності виникнення, функціонування та розвитку держави і права складають основну частину предмету теорії держави і права як науки. На наш погляд така низька увага до наукової розробки закономірностей реалізації закону пояснюється декількома причинами.

По-перше, закономірність вважається категорією, яка штучно нав'язана юридичною наукою радянської доби. При цьому варто звернути увагу на те, що перші дослідження закономірностей державно-правових явищ та процесів як більш загальної категорії, були проведені ще в дореволюційний період. Проте ці дослідження, на думку спеціалістів, мало враховували: методологічні аспекти та принципи дослідження закономірностей, їх поняття та види, а також застосування отриманих знань про закономірності на практиці¹. Основні розробки закономірностей державно-правових явищ та процесів були зроблені радянськими дослідниками. Так, тут варто згадати дисертаційні дослідження С. М. Овчиннікова та П. М. Рабіновича² Серед радянських вчених, які досліджували закономірності державно-правових явищ та процесів, можна назвати: С. С. Алексєєва, А. М. Васильєва, Ю. Ю. Вєтютнева, Д. А. Керімова, В. М. Кудрявцева, П. О. Недбайло, Л. С. Явіча та ін. Разом із тим, ці дослідження мають певну специфіку. Вона полягає у тому, що юридична наука в той період була суттєво обмежена марксистсько-ленінською ідеологією, яка тоді визнавалася єдино

правильною і якій не було жодної альтернативи. Наукові праці у галузі теорії права видавалися лише за умови їх відповідності офіційній ідеології та відображення у них тих завдань, які ставила комуністична партія перед радянським народом. Крім того, такі наукові праці були в певній мірі відірваними від об'єктивного стану речей. Саме тому, вони нині є до певної міри застарілими. Після здобуття незалежності Україною комплексних досліджень закономірностей державно-правових явищ та процесів, зокрема, закономірностей реалізації закону, українськими дослідниками не проводилося. Це було пов'язано із тим, що основним завданням юриспруденції і теорії держави та права як науки, зокрема, стало пристосування держави та права незалежної України до нових соціальних та економічних умов. Після тривалої перерви в дослідженнях цього питання першим комплексним дослідженням закономірностей державно-правових явищ та процесів стало монографічне дослідження Ю. Ю. Ветютнева³.

По-друге, в юридичній науці досить скептично ставляться до самої категорії закономірностей реалізації закону. Це в значній мірі обумовлене тим, що закономірність вважається категорією філософії, яка використовується для дослідження зв'язків між явищами та процесами у філософії, історії, соціології. Часто цю категорію використовують для пояснення біологічних, хімічних, фізичних явищ та процесів. Що ж стосується юриспруденції, то ця категорія не застосовується через складність виявлення та дослідження закономірностей державно-правових явищ та процесів. Іншим чинником, який впливає на незначне їх використання в наукових розробках, є не розробленість самої категорії закономірності в межах юриспруденції, зокрема, ознак, які їй властиві, методів її дослідження тощо. І дійсно, для виявлення та дослідження закономірностей реалізації законів необхідний аналіз значного об'єму як наукової літератури, так і, безперечно, матеріалів юридичної практики.

Незважаючи на ці погляди ми вважаємо, що загальні закономірності реалізації закону властиві цьому процесу. На нашу думку варто звернути увагу на те, що вони були виявлені та сформульовані ще в глибокій древності відомими юристами стародавнього Риму. До наших часів ці закономірності дійшли у Дігестах Юстиніана серед висловів відомих юристів з різних питань по юриспруденції. Нажаль юристи-практики вважають більшість із цих висловів лише пам'ятками давньоримського права і не бачать у них жодної практичної користі для юриспруденції сьогодні. На нашу думку така позиція є хибною та потребує перегляду. Це пов'язано із тим, що хоча ці закономірності були сформульовані в дані часи, проте по суті вони і сьогодні найбільш повно та адекватно відображають суть сталих зв'язків державно-правових явищ та процесів під час реалізації закону тобто, власне загальні закономірності реалізації закону. Безперечно ці закономірності є чіткими, лаконічними та логічними. При нехтуванні ними втрачається будь-який сенс в реалізації юридичних законів. Наприклад, однією із загальних закономірностей реалізації закону є наступна закономірність *Audienda et alterapars* (з лат. нехай буде вислухана й інша сторона)⁴. Ця закономірно виражає цілком справедливий вимогу відносно того щоб при розгляді справи в суді кожна сторона могла надати свої докази та пояснення відносно предмету спору. Ця закономірність безперечно отримала свого закріплення в діючому законодавстві України. Незважаючи на це на практиці існують численні порушення коли сторони з тих або інших причин не знають ні про дату, ні про час судового розгляду, а отже не можуть надати свої докази та пояснення. Таким чином, порушення цієї закономірності призводить до того, що приймаються судові рішення, які відповідають вимогам чинного законодавства але за своєю суттю порушують законні права та інтереси людини.

Звичайно до наших часів дійшла не вся спадщина стародавніх римських юристів. Окремі Дігести Юстиніана ще не перекладені на українську або російську мову, а отже ми не можемо ними користуватися у повній мірі. Але ті вислови древніх римлян, які містять загальні закономірності реалізації законів можна тематично згрупувати у декілька груп.

Перш за все, хотілося б звернути увагу на групу закономірностей, які присвячені питанням про суть та призначення юридичних законів. Ця група закономірностей реалізації законів має надзвичайно велике значення сьогодні в Україні, адже є підґрунтям формування правових, демократичних законів. До таких закономірностей та вимог до юридичного закону можна віднести наступні: *Aequum bonum est lex legum* (з лат. справедливість та благо – закон законів); *Lex nemini operaturini quum, ne minifacitin juriam* (з лат. закон ніколи не вчиняє несправедливості, нікому не спричиняє шкоди); *Lex neminem cogitadim possibilia* (з лат. закон не вимагає неможливого); *Lex semperinten dit quodconvenitrationi* (з лат. закон завжди закріплює те, що відповідає здоровому глузду); *Lex unooreomne salloquitur* (з лат. закон говорить з усіма однаково); *Lex semperdabitre medium* (з лат. закон завжди передбачає способи захисту); *Omne jus hominumcaus a constitutum* (з лат. будь-яке право встановлюється заради людини). Цим закономірностям реалізації закону і нині немає альтернативи. За своєю це основні принципи та ідеї без врахування яких юридичні закони поступово перетворюються на тоталітарні, антиправові закони, стануть знаряддям приниження людини. Все це безперечно веде до падіння авторитету закону в очах суспільства, правового нігілізму та інших негативних процесів та явищ. Саме тому, на нашу думку, законодавець має зважати на ці закономірності при створенні юридичних законів.

Окремо хотілося б звернути увагу на виявлені древніми юристами закономірності реалізації закону, які стосуються питань здійснення судочинства. Ці закономірності і сьогодні після багатьох століть є незмінними правилами здійснення судочинства, адже вони є логічними послідовними та розумними. Мова йде наприклад про таку закономірність, як: *Actore non probantereusab solvutur* (з лат. при не доведенні позову позивачем відповідач звільняється від відповідальності) або *Actori incumbitonu sprobandi* (з лат. обов'язок доказування покладається на позивача).

Варто відзначити також те, що багато загальних закономірностей реалізації законів знайшли свого закріплення в діючому законодавстві України. Так, наприклад, відомий латинський вислів, який по суті є загальною закономірністю реалізації законів, *Imperitia proculpaha betur* (з лат. незнання закону не звільняє від юридичної відповідальності) знайшов свого закріплення в ст. 50 Конституції України⁵.

Окремі загальні закономірності реалізації законів твердо увійшли у практику реалізації законів в Україні у вигляді правових аксіом та презумпцій. Наприклад: *Duralex, sedlex* (з лат. закон хоч і суровий, але закон); *Lex specialis derogat generali* (з лат. спеціальний закон має перевагу перед загальним законом) тощо.

Безперечно ці загальні закономірності реалізації законів сформульовані відомими юристами того часу мали суттєве значення для практики реалізації законів у стародавньому Римі. Разом із тим, виникає питання про те, як розуміє дану категорію сучасна юридична наука? Варто зазначити те, що ні юриспруденція, ні філософія не мають єдиного підходу до розуміння того чим власне є закономірність. Так, одні фахівці пропонують розуміти під закономірністю універсальний зв'язок законів, єдність законів у певній сфері, спільну дію законів у певній сфері явищ⁶. Інші спеціалісти виступають проти розмежування закономірностей і законів⁷. Деякі спеціалісти у сфері філософії вважають, що відмінність між поняттями закономірність і закон – полягає лише в певних відтінках⁸. Існує наукова позиція у відповідності до якої закономірність варто розуміти «як «пійману» наукою тенденцію в розвитку дійсності, що являє собою прояв закону»⁹. Але в науковій літературі можна зустріти й протилежні наукові позиції. Так, як зазначає Т. Г. Грушевицька прийнято вважати, що в природі діють об'єктивні закономірності – стійкі, такі, які повторюються, зв'язки між предметами та явищами. Ми ж можемо пізнати закони, тобто відбиття цих об'єктивних закономірностей у нашій свідомості¹⁰.

Не менш важливим у контексті дослідження цього питання є визначення співвідношення загальних закономірностей реалізації закону із іншими чинниками, які впливають на даний процес. Безперечно, визначити всі чинники, які впливають на процес реалізації законів, надзвичайно важко. Однак серед вже відомих чинників, які обумовлюють процес реалізації закону поряд із загальними закономірностями реалізації закону, можна виділити: тенденції та фактори, які впливають на даний процес. При цьому варто зазначити наступне: по-перше, з позиції філософії фактор і тенденція є початковим етапом закономірності. Тобто об'єктивний, необхідний, суттєвий зв'язок явищ та процесів між собою, а також з іншими соціальними явищами і процесами, який набуває сталого та систематичного характеру, перетворюється в закономірність. Таким чином, саме тривалість впливу певного чинника на державно-правове явище або процес визначає чи є він закономірністю або ні. По-друге, як в теорії, так і на практиці надзвичайно важко відокремити закономірність від тенденції або фактора, оскільки існує така категорія як тимчасова закономірність. Таким чином, на нашу думку, не є закономірностями процесу реалізації закону всі ті чинники, які ситуативно, випадково, одноразово вплинули на процес реалізації закону. Так, наприклад, такі загальні закономірності процесу реалізації закону, як підвищення ефективності процесу правореалізації або послідовна інтенсифікація законодавства можна було б розглядати як певні тенденції в розвитку законодавства. Однак, нині вони є об'єктивними вимогами, закономірностями подальшої діяльності із вдосконалення діючого законодавства. Цікавим є питання про випадкові чинники, які обумовлюють процес реалізації закону. Як правило, при аналізі чинників, які обумовлюють процес реалізації закону, розглядалися ті з них, які властиві для реалізації більшості законів. Проте поза увагою залишилися чинники, які є ситуативними або випадковими тобто такі виникнення, яких не передбачалося заздалегідь. Прикладом цього може бути світова економічна криза 2008 року, яка істотно вплинула на реалізацію положень Закону України «Про державний бюджет на 2009 рік», або введення воєнного чи надзвичайного стану, який може суттєво впливати на реалізацію прав і обов'язків, закріплених в чинному законодавстві, наприклад, права власності ч. 5 ст. 41 Конституції України¹¹. Звідси можна вивести таку загальну закономірність реалізації закону – випадковий чинник може істотно впливати на процес реалізації закону.

На нашу думку, для загальних закономірностей реалізації закону властиві певні ознаки, якими вони відрізняються від схожих та близьких за суттю явищ. До основних ознак загальних закономірностей реалізації закону можна віднести наступні: 1) такі закономірності є одноманітністю, регулярністю повторень взаємодії державно-правових явищ та процесів під час реалізації закону; 2) вони є завжди певним взаємозв'язком державно-правових явищ та процесів під час реалізації закону; 3) мають стійкий, систематичний характер; 4) існують об'єктивно; 5) відображають глибинні, істотні властивості процесу реалізації закону; 6) мають логічне обґрунтування; 7) діють у певних межах; 8) реалізуються за допомогою правомірної поведінки та діяльності; 9) визначаються на підставі аналізу практики реалізації законів.

Іноколи ознаки загальних закономірностей реалізації закону доповнюють ще такою ознакою, як можливість їхньої оцінки. Дійсно, загальні закономірності реалізації закону як чинники, які впливають на процес реалізації закону цілком можуть отримувати в суспільстві позитивну або негативну оцінку. Однак сприйняття тих або інших загальних закономірностей реалізації закону як корисних або шкідливих має виключно суб'єктивний характер. Така оцінка може суттєво відрізнитися в окремих індивідів та в межах соціальних груп. Крім того, багато закономірностей мають нейтральний характер, тобто позбавлені яскраво вираженого позитивного або негативного забарвлення.

Враховуючи все вищезазначене, спробуємо дати визначення загальних закономірностей реалізації закону. Загальні закономірності реалізації закону – це вид державно-правових закономірностей, які розглядаються як об'єктивний, необхідний, суттєвий, сталий і систематичний зв'язок державно-правових явищ та

процесів між собою, а також з іншими соціальними явищами і процесами під час виникнення, функціонування, розвитку та припинення процесу реалізації закону.

В результаті проведеного дослідження ми прийшли до наступних висновків:

Окремі загальні закономірності реалізації законів були виявлені та сформульовані юристами стародавнього Риму. Ці закономірності є логічними, мудрими, універсальними правилами та вимогами, дотримання яких веде до позитивних результатів реалізації юридичних законів. Нині ці закономірності отримали свого закріплення у діючому законодавстві України. Також вони увійшли у практику реалізації законів в Україні у вигляді правових презумпцій та аксіом.

Сучасна юридична наука тільки підходить до ґрунтовного дослідження закономірностей державно-правових явищ та процесів і загальних закономірностей реалізації законів зокрема. На наш погляд щоб мати комплексне уявлення про ці закономірності необхідно розкрити їхні ознаки та суть.

Для загальних закономірностей реалізації закону властиві наступні ознаки, якими вони відрізняються від схожих та близьких за суттю явищ: 1) такі закономірності є одноманітністю, регулярністю повторень взаємодії державно-правових явищ та процесів під час реалізації закону; 2) вони є завжди певним взаємозв'язком державно-правових явищ та процесів під час реалізації закону; 3) мають стійкий, систематичний характер; 4) існують об'єктивно; 5) відображають глибинні, істотні властивості процесу реалізації закону; 6) мають логічне обґрунтування; 7) діють у певних межах; 8) реалізуються за допомогою правомірної поведінки та діяльності; 9) визначаються на підставі аналізу практики реалізації законів.

Суть загальних закономірностей реалізації закону полягає в тому, що вони дають можливість отримати комплексне уявлення про процес реалізації закону, розкрити його основні риси та особливості, відокремити випадкове від сталого і закономірного в цьому процесі.

Загальні закономірності реалізації закону – це вид державно-правових закономірностей, які розглядаються як об'єктивний, необхідний, суттєвий, сталий і систематичний зв'язок державно-правових явищ та процесів між собою, а також з іншими соціальними явищами і процесами під час виникнення, функціонування, розвитку та припинення процесу реалізації закону.

¹ Ветютнев Ю. Ю. Государственно-правовые закономерности : (введение в теорию) / Ю. Ю. Ветютнев. – Элиста : Джангар, 2006. – С. 8.

² Овчинников С. Н. Закономерности развития и функционирования права : автореф. дисс. ... канд. юрид. наук / Овчинников Сергей Николаевич ; ЛГУ им. А. А. Жданова. – Л., 1979. – 15 с.; Рабинович П. М. Упрочение законности – закономерность развитого социализма : (теор.-методол. проблемы) : автореф. дисс. ... д-ра юрид. наук / Рабинович П. М. ; АН СССР, Ин-т государства и права. – М., 1979. – 37 с.

³ Ветютнев Ю. Ю. Государственно-правовые закономерности : (введение в теорию) / Ю. Ю. Ветютнев. – Элиста : Джангар, 2006. – 204 с.

⁴ Денис Н. І. Латинська мова / Н. І. Денис. – Л., 1972. – 127 с.

⁵ Конституція України від 28 червня 1996 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.

⁶ Марксистско-ленинская философия : учеб. пособие / редкол.: Рожин В. П. [и др.]. – М. : Политиздат, 1964. – 544 с.; Фаткуллин Ф. Н. Основы учения о праве и государстве : учеб. пособие / Ф. Н. Фаткуллин. – Казань : Изд-во Казан. фин.-экон. ин-та, 1997. – 223 с.; Перестройка и правовое воспитание советских / [Н. И. Козюбра и др.]. – К. : Наук. думка, 1989. – 301, [2] с. – (Актуальные проблемы коммунистического воспитания : АПКВ).

⁷ Советское законодательство: пути перестройки / Алексеев С. С. [и др.]. – М. : Юрид. лит., 1989. – 431 с.

⁸ Поленина С. В. Качество закона и совершенствование правотворчества / Поленина С. В. // Советское государство и право. – 1987. – № 7. – С. 12–19.

⁹ Гойман В. И. Действие права : (методол. анализ) / В. И. Гойман. – М. : Акад. МВД РФ, 1992. – 180, [1] с.

¹⁰ Тихомиров Ю. А. Теория закона / Тихомиров Юрий Александрович. – М. : Наука, 1982. – 257 с.

¹¹ Совгира О. В. Конституційне право України : навч. посіб. / О. В. Совгира, Н. Г. Шукліна. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 56.

Резюме

Кравченко М. Г., Авраменко А. В. Загальні закономірності реалізації закону – новий погляд на давно відомі речі.

Статтю присвячено аналізу загальних закономірностей реалізації закону сформульованих юристами стародавнього Риму, а також розумінню даної категорії сучасною юридичною наукою.

Ключові слова: реалізація закону, вислови юристів стародавнього Риму, ознаки закономірностей реалізації закону, суть закономірностей реалізації закону.

Резюме

Кравченко М. Г., Авраменко А. В. Общие закономерности реализации закона – новый взгляд на давно известные вещи.

Статья посвящена анализу общих закономерностей реализации закона сформулированных юристами древнего Рима, а также пониманию данной категории современной юридической наукой.

Ключевые слова: реализация закона, высказывания юристов древнего Рима, признаки закономерностей реализации закона, суть закономерностей реализации закона.

Summary

Kravchenko M., Avramenko A. General laws of the law—a new look at things long been known.

The article analyzes the general principles of law formulated by lawyers of ancient Rome, and understanding of this category of modern legal science.

Key words: implementation of the law, lawyers expressions of ancient Rome, the signs of the laws of the law, the laws of nature law.

Отримано 16.04.2014

УДК 340.111.5

О. Є. ПРОЦЬ

Олександра Євстахіївна Проць, кандидат юридичних наук, доцент Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка

ДО ПИТАННЯ ПРО ФУНКЦІЇ ПРАВОСВІДОМОСТІ

Питання про функції правосвідомості належить до тих невичерпних проблем сучасної теорії права, підвищений науковий інтерес до яких не втрачає своєї актуальності. Правосвідомість як цілісний і самодостатній феномен має певні, лише їй притаманні риси, оригінальну внутрішню структуру і власне унікальне призначення, для реалізації якого їй потрібне постійне функціонування, або, інакше кажучи, здійснення певних функцій. Водночас правосвідомість перебуває у тісному й нерозривному зв'язку з такими елементами правової системи, як система права, система законодавства, юридична практика, тому є сенс говорити про діалектичну взаємодію між функціями правосвідомості та функціями інших елементів правової системи.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі системного аналізу як загальнотеоретичних правових ідей і концепцій, так і висновків філософії, соціології, психології та інших наук дати комплексну характеристику механізму функціонування правосвідомості в соціальному середовищі і визначити можливі напрями його вдосконалення на етапі становлення та розвитку в Україні громадянського суспільства й правової держави.

У сучасній юридичній науці відсутній єдиний підхід до визначення функцій правосвідомості, що зумовлено передовсім полісемантичністю самого терміна «функція»¹. За слушним зауваженням А. І. Абрамова, категорії «правосвідомість» і «функція» з наукової точки зору є різнобічними і змістовно багатими феноменами. Тому їх комбінація – «функції правосвідомості» – породжує широкий спектр різноманітних понять. Функції правосвідомості можна розглядати з різних позицій залежно від того, який зміст вчений вкладає в поняття функції і правосвідомості².

Науковці наголошують, що правосвідомість виявляється на всіх стадіях механізму правового регулювання, впливає на функціонування практично кожного елемента правової системи³. Одним із найбільш поширених є розуміння функцій правосвідомості як напрямів впливу цього явища на суспільні відносини⁴. Таке розуміння, по суті, відповідає традиційним уявленням про функції права⁵ і загалом правильно характеризує функціонування правосвідомості. Однак варто уточнити, що основне призначення права полягає саме у регулюванні суспільних відносин, натомість правосвідомість суспільні відносини безпосередньо не регулює, її регулятивна сила спрямована на внутрішній світ людини, її переконання та оцінки. Інакше кажучи, правосвідомість регулює поведінку людей: правосвідомість можна розглядати як спосіб впливу права через свідомість окремих індивідів на закріплення навичок їх правової позитивної поведінки⁶. Таким чином, вплив правосвідомості на суспільні відносини є опосередкованим: прямо впливаючи на поведінку людей, правосвідомість впливає і на суспільні відносини, що виникають між ними. У зв'язку з цим вважаємо, що визначення функцій правосвідомості потребує уточнення щодо об'єкта впливу даного феномена. У цьому контексті слушним уявляється зауваження О. Ф. Скакун, яка вважає правосвідомість суб'єктивною формою реалізації функцій права⁷.

Як одна із форм суспільної свідомості, правосвідомість виступає специфічним способом духовного пізнання суспільного буття: свідомість є психічним відображенням дійсності, відповідно правосвідомість – правової дійсності⁸. Виходячи з цього, вчені традиційно виокремлюють три основні функції правосвідомості: пізнавальну, оціночну, регулятивну⁹. Вони повністю охоплюють те значення, яке має правосвідомість для людини: забезпечує пізнання й сприйняття правової реальності, її оцінку і вибір варіанта поведінки відповідно до отриманих знань і сформованих орієнтацій та установок. Таким чином, можна стверджувати, по-перше, що основні функції правосвідомості орієнтовані на суб'єкта, і, по-друге, між функціями правосвідомості та її структурою існує діалектична взаємодія.

Відомо, що структуру правової свідомості становлять три складові: правові знання, правові оцінки і правові установки¹⁰. Більшість учених виділяють два елементи її структури: правову ідеологію й правову психо-